

UYGARLIK GÖSTERGESİ OLARAK

KADIN ASTRONOM SAYISI

Gülçin ERİŞKİN KANDEMİR¹

¹*İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen-Ed. Fakültesi, Fizik Bölümü, Maslak, İstanbul
(emekli öğretim üyesi)
(e-posta:kandemir.gulcin@gmail.com)*

Özet: 50 yıllık anılar anlatılırken dünyada ve ülkemizde kadın astronomların durumu karşılaştırılıyor. Kadın astronom sayısının ülkelerin uygarlığını simgelediğine dikkat çekiliyor.

1. Bir anı: Rasathanede İlk Günüm

Her zamankinden özenli giyinmiştim. Temiz, ütülü, beyaz bir elbise... Vapurda oturup kalkarken kirletmemeye dikkat ediyordum. Boğaz köprüleri olmadığı için 1964 yılında Kandilli Rasathanesi'ne ulaşabilmenin tek yolu vapurla yolculuktu. Çengelköy İskelesinde vapurdan indim.

Rasathane servisi kamyonetten bozma uzun burunlu, koyu mavi eski bir otobüstü. Kısıtlı bütçeyle uydurulmuş bir tavanı vardı. Saç levhanın kenarlarındaki perçin delikleri bir gemiden çıkma olduğunu düşündürüyordu. Oturma yerleri karşı karşıya iki tahta sıradan ibaretti.

O yıllarda Kandilli Rasathanesi'ne giden yol Kuleli Askeri Lisesi'nin içinden geçer ve gecekonduların arasından kıvrıla kıvrıla 130 m yükseklikteki tepeye çıkardı. Servis otobüsüne bindikten az sonra yağmur yağmaya başladı. Otobüsün içinde benden başka herkes şemsiye açtı. Otobüsün tepesinden yağmur damlaları düşmeye başlamıştı.

Yokuşun ortasında otobüsün motorundan garip hırıltılar çıkmaya başladı. Bir evin önüne gelince tıkaniverdi ve radyatörüne su eklemek üzere zorunlu mola verildi.

Rasathane çalışanlarından birinin evi olduğu ve her sabah annesinin elinde çaydanlıkla koşarak geldiği anlatıldı. Şöför Ali Bey ise otobüsün uzun burnunu açıp çaydanlıktaki suyu yavaş yavaş karbüratöre doldururken bilime katkı sağlamanın huzuruyla gülümsüyordu.

Rasathaneye varıp otobüsten indiğimizde beyaz elbisemin ütüsünün ve temiz görüntüsünün bozulduğunu farkettim.

Kandilli'ye geliş, burada çalışırken karşılaştığım zorluklara ilk örnek olmuştu. 1964-1966 yılları arasında Kandilli Rasathanesinde çalışırken görevlilerin tümünün bugüne göre zor şartlara rağmen gece gündüz demeden çalışıp işlerine önem verdiklerini ve bilimsellikten hiç ödün vermediklerini gördüm.

2. Rasathanenin ilk kadın astronomları

Kandilli Rasathanesi kurucusu Fatma Gökmen çok parlak bir öğrenci olan Nüzhet Gökdoğan'ı daha önce söz verdiği halde kadın oluşu nedeniyle Rasathaneye almamıştı [1]. Buna karşın ilk kadın astronomumuz olan Nüzhet Gökdoğan İstanbul Üniversitesinde Bölüm Başkanlığı ve Dekanlık yaparak başka üniversitelerdeki kadınlara örnek oldu. Astronom kadınlarımızın durumunun Cumhuriyetin ilk yıllarında dünyanın birçok ülkesinden ileri olduğu söylenebilir.

Rasathanede Fatin Hoca'nın geleneğini 1963'de devam ettiren Muammer Dizer Güneş Fiziği servisine hanım çalışan kabul etmiyordu. Fatin Hoca'nın oğlu Tarık Gökmen ise Ankara Üniversitesi Matematik-Astronomi Bölümü mezunu olan Cumhure Eroğlu Üçer'i Zaman Bölümüne davet etti ve Kandilli Rasathanesinde ilk kadın astronom olarak çalışmasını sağladı. Daha sonra Nüzhet Gökdoğan'ın öğrencisi olan ben de kadroya alındım. Böylece Tarık Gökmen Rasathanede kadın astronomların durumunu babasının döneminden ileri götürmüş oldu.

Resim 1. 1964 yılında Gülçin Erişkin ve Cumhure Eroğlu Kandilli Rasathanesinde.

Resim 2. 2012 yılında Gülçin Erişkin Kandemir ve Cumhure Eroğlu Üçer.

1960'lı yıllardaki zorlukların Fatin Hoca dönemine göre hafif olduğunu bir asistanı ile konuştuğumda anladım. Bu yıl 100 yaşında olan Necati Geçkinli 1930'lu yıllarda Rasathane tepesine eşeklerle çıkıldığını anlattı. Fatin Hoca'nın eşeğinin gümüş süslemeli özel koşumları varmış. Yardımcıları özel tahsisatlı bu eşeği saygı ile tutar, Fatin Hoca'nın eşeği binmesini beklerlermiş.

1909'da bilim düşmanlarınca tahrip edilen Rasathane'yi düşündüm. Fatin Hoca 1911'de yaptırdığı [2] Kandilli Rasathanesinin yine bağnazlara hedef olmasından korktuğu için kadın çalışan istememiş olabilirdi.

3. Dünyada Kadın Astronom Sayısı

2009 Uluslararası Astronomi yılının amaçlarından biri kız öğrencileri astronomiye yönlendirmektir. Bu kapsamda kadın astronomlarla ilgili web sayfası yapıldı [3]. Dünyadaki kadın astronom sayısı çalışmakta olan toplam astronom sayısının dörtte birini oluşturuyordu ve bu oran diğer mesleklerden fazlaydı.

Astronomide fazla sayıda kadının ilk görevlendirilişi 19. yüzyıla rastlıyor. 1877-1919 yılları arasında Harvard Gözlemevinin müdürlüğünü yapmış olan Edwin Charles Pickering daha az ücret ödeyip daha uyumlu yardımcılar bulmaya karar vermişti. Kadınlardan oluşan yardımcılar Henry Draper yıldız kataloğunu yaptılar ve yıldız tayflarıyla Harvard Sınıflandırmasını gerçekleştirdiler. Pickering'in 'hesaplamacı kadınları'nın büyük başarılarına rağmen 1960'lı yılların başlarında bile kadınların Harvard'ın büyük teleskoplarıyla çalışmasına izin yoktu. [4]

Günümüzdeki istatistikler ABD'de durumun hala çok parlak olmadığını gösteriyor. Amerikan Fizik Enstitüsü-AIP'nin anketine göre Astronom akademisyen kadın sayısı 2003'de %14 iken 2006'da ancak % 17'ye çıkmıştı [5].

2010 yılındaki bir araştırmayla IAU (Uluslararası Astronomi Birliği) üyeliklerine göre farklı ülkelerdeki kadın astronom sayısı incelenmişti. İstatistik, yalnızca bölüm başkanlığı gibi önemli görevlerde bulunan kadınları kapsıyordu. 2009’da IAU’ya üye olan 68 ülke içinde ancak 40 tanesinde kadın üye oranı %20’nin üzerinde görünüyordu. Avrupa ülkelerinin çoğu ve ABD listenin alt sıralarında yer alabilmişti. Sayıca %20’nin üstünde kalan Avrupa ülkeleri İtalya, Bulgaristan, Fransa, Portekiz, Macaristan ve İrlandaydı. Arjantin %35.8 ile liste başı olabilmişti. Türkiye, IAU istatistiğine girememişti [6].

4. Ülkemizde Durum

1972-1999 yılları arasında çalıştığım İstanbul Teknik Üniversitesi Fizik Bölümünde kadın oluşumdan değil, astronom olduğum için sorunlarım oldu. Bölümdeki Astrofizik dersini ilk defa açan kişi olduğum için kendimi birçok tartışmanın içinde buldum. En çok üzüldüğüm anım, bölümün en saygın (en iyi yayın yapan ve Dekan olan) Profesörünün “*Bu, astroloji gibi bir ders; Fizik Bölümünde yeri olamaz*” demesi oldu! Yıldız Teknik Üniversitesi Fizik Bölümünde çalışan arkadaşım Prof. Dr. Şenel Boydağ’ın da benzer olaylarla karşılaştığını anımsıyorum. Dolayısıyla, astronomi, astrofizik ve uzay bilimlerinin, eğitimi olsun olmasın, bu konulara uzak kimselere daha iyi tanıtılması gerektiğine inanıyorum. Büyük şehirlerimizin işlek bir noktasında yüzlerce kişilik büyük bir planeteryumun bu sorunu halledeceği kanısındayım.

Ülkemizde kadın astronom sayısının bugün yöneticilik dışında oldukça iyi oluşu ve dünya genelinden geri kalmayışı ileriki yıllarda sürdürülebilir mi? Eğitim sistemimizin değiştirilmekte olduğu günümüzde yalnız astronomi değil, bilim dallarının tümü için aynı kaygıyı duyabiliriz. Kaygılandığımızda başvurabileceğimiz bir ölçüt olarak kadın astronom ve özellikle önemli görevlerdeki kadın astronom sayısına başvurabiliriz. Bu sayının artıp azalması ülkemizin uygarlık sıralamasındaki yerini belirleyecek ve bizi uyaran bir gösterge olmaya devam edecektir.

5. Kaynaklar

- [1] Feryal Saygılıgil, 2010, “*Kainatta Bir Nokta-Nüzhet Gökdoğan*”, ISBN 6054233298, T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi.
- [2] Hülya Yeşilyaprak, 2012, “*Kuruluşundan Bugüne Kandilli Rasathanesinde Astronomi*”, XVIII. Ulusal Astronomi ve Uzay Bilimleri Kongresi, Malatya.
- [3] www.sheisanastronomer.org
- [4] www.wikipedia.org
- [5] Karen Kaplan, “*Self-doubt plagues female astronomers*”, 2010, Nature, **463**, 574.
- [6] Catherine Cesarsky and Helen Walker, 2010, “*Head count: statistics about women in astronomy*”, Astronomy&Geophysics, **51**, Issue 2, 2.33-2.36.